

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

חיי-שרה (תשכ"ח)

בפרק זה כבר עסקו גליונותינו פעמים רבות. לשאלות כלליות הנוגעות לפרק כלו, עיין ביחוד גליונות תש"ח, תשכ"א, תשכ"ד. להשוואה שבין ספור הכתוב ובין ספור העבד עיין בגליונות תשי"ב, תש"ך, וגם תשמ"ז.

הפעם עסקנו בפסוקים בודדים ביחוד מחלקו השני של פרקנו.

להשוואה שבין "נצב" ו"עמד" (שאלה א 1) נביא בזה את דברי בעל באר יצחק לדברי רש"י לבמד' ט"ז פסוק כ"ז ד"ה יצאו נצבים:

וזהו ההבדל בין פעל "עמד" לפעל "נצב", שפעל "עמד" משמש רק להורות על מצב הגוף המיוחד והוא חלוף מצב השכיבה או מצב הישיבה, אבל פעל "נצב" מלבד השמוש העיקרי הזה יתחבר עמו עוד הוראה מפלית והוא הכרחות המצב הזה והתייחסו לדבר אחר, שהוא צורך הגוף ההוא בזמן ההוא. כמו (דב' כ"ט) "אתם נצבים היום כלכם", שמצב התייחסות הוא נאות להעברת ברית אלוקים שבאו בו אז, שאז ראוי להתייחס הכן ובמורא לקבלת ברית הנשגב ההוא. וכן (בר' י"ח) "שלשה אנשים נצבים עליו" שזהו לכבוד אברהם, וכן (שמות ב') "ותתצב אחותו מרחוק" שלענין הכוסף לדעת מה יעשה לילד המושלך נאות מצב העמידה. והרבה כיוצא בזה.

ועל דרך זה המצב הכרחי גם כן לפעולות הגנאי, כמו (שם' א' י"ז) "ויתיצב ארבעים יום" דגלית, שהיה עומד בקומה זקופה ובגרונן נסויה כעמוד ברזל ובעינים מיושרות לקראת מחנה ישראל להראותם חציפותו ורוב גאונו - והכלל שמצב העמידה הוא לפעמים לתכלית טוב להראות המורא והכבוד ולפעמים לתכלית רע להראות הגאווה והעדר פחדו מפני שונאיו או מזהיריו. ועל פי זה נאמר שכאן פץ המצב נבדל פעל "נצב" מפעל "עמד", שפעל "עמד" פרושו המצב הגרופי המיוחד אבל פעל "נצב" המורה התייחסות המצב הוא לצורך מצרכי הגוף, יורה גם כן היות מצב העמידה דהיא ביושר ובעינים מכוונות ומבלתי נסית שום אבר או עיניו לצד אחר זולתי לצד ההוא שהוא מקביל אליו, וזהו בין אם המצב דוא לתכלית הכבוד והמורא ובין לתכלית דראות הגאון והעור הפחד מפני המתקומם נגדו.

על פי זה ניתן לפרש יפה את בחירת הפעלים השונים בשני הפסוקים י"ג ו"ד.

אם יתקשו הלומדים למצוא את פתרון השאלה א 2 (א) יעיניו בפסוקים האחרונים של פרשת וירא כ"ב כ' - כ"ד.

השאלות ברש"י דורשות עיון רב. לשאלה ד 2 יש להעיר, שרש"י ממעיט להביא ראיות בעניני לשון מדברי חכמים. כרגיל הוא מביא מלשון המשנה כשאין לו להביא עד מוכיח במקרא * או כשיש מעטים דוגמתו במקרא. (אם מביא הוא ראיה מלשון חכמים בצד ההוכחה מן המקרא חרי מקום הראיה מן המשנה אחרי זו שהביא מן המקרא. ועיין לדוגמא דב' ל"ב ה' ד"ה דור עקש.

עקום ומעוקל כמו (מיכה ג') "ואת הישרה יעקשו" ובלשון משנה 'חולדה ששניה עקומות ועקושות'.

ולכן מן צדקת שאלת קניזל על סדר הקדימה והאחור בדברי רש"י למקומנו.

לשאלה ד 4: העברת רש"י מאמר חז"ל מפסוק לפסוק היא תופעה לא כל כך נדירה, ותמיד טעמו ונימוקו עמו. וע' גליון בלק תשי"ב ב 2 (ג); כי תשא תשמ"ז ג 2;

לשאלה ד 3: רש"י מפרש כאן ע"ר המדה הראשונה של ל"ב מידות שהתורה נדרשת בהן (מתוך ברייתא דל"ב מידות דר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי:

הרבוני ג' לשונות: "את", "גם", "אף"...

"גם" לרבות כיצד? (שמות י"ב ל"ב) "גם צאנכם גם בקרכם קחו".

אלו נאמר "צאנכם בקרכם קחו", הייתי אומר: לא נתן לים אלא

צאנכם ובקרכם. ת"ל: "גם" - מלמד שנתן להם דורון משלו ומשל שריו,

לקיים מה שנאמר (שם' י' כ"ח) "גם אתה נתן בידנו זבחים".

ואין רש"י מפרש על פי מידה זו, שאיננה מידת פשט, אלא במקום שיש לכך טעמים מיוחדים. לפי פשוטה ח' גס' אינה מלה המרבה את הבא אחריה, במה שהוא שאינו כתוב כלל בפסוק, אלא היא מלה תוספת את הבא אחריה על מה שנאמר לפנייה. והנה בשני הפסוקים שהובאו בגליון (בר' ס"ו י"ד, בר' ס"ב כ"ב) הקשי הוא בכך, שאין למלה הבאה אחרי 'הגס' ('הגוי', 'דמו') איזו מלה מקבילה לה, שאלית תוכל המלה שאחרי 'הגס' להתקשר. ולכן מפרש רש"י את הפסוקים ע"פ המדה הנ"ל. בפסוקים כ"ד ב"ה, מ"ג ח', מ"ד ט"ז אין רש"י משתמש במידת של 'גס' לרבות, מפני שהצורה של 'גס'... רגילה במקרא 'דמורה על ההדמות בשני הנושאים המשתווים בנושא אחד. (באר יצחק) (דוגמת שני הכפ"ן בראש שתי מלים מקבילות: 'כעס ככח', 'כסוסי כסוסיך', 'כאמה כן בתה'). ועל כן מוצדקת השאלה, מה ראה רש"י להשתמש במקומנו במדה הזו?

שתי השאלות בתרגום אונקלוס (1, 2) עוסקות בדרכו של התרגום לפרש מלה אחת בתורה בהתאם למשמעויותיה השונות בהקשרים שונים ע"י מלים ארסיות שונות. ומפרשי התרגום כבר עמדו על דרכו זו. בעל "עומה אור" ** מקדיש לדרכו זו את הכלל החמשי בספרו:

... ענינים אשר בלשון הקדש יתאחרו ושפה אחת להם (= מלה אחת תשמש להוראות השונות) על פי השתוף אשר ביניהם, ובלשון המתרגם ז"ל נפרדו על פי חלקי המושגים אשר בהם.

ויש אשר חלק אחד מן הלשון נשאר בלשון המתרגם דומה אל לשון העברי, והוסיף עוד חלוקת לשון אחז ושנים, ויש אשר לא נשאר בלשון הארמי מאומה מלשון העברית, אבל יבחר לו מלות אחרות על פי דרך לשונו.

על תכונתו זו של תרגום אונקלוס עמד רש"י במקומות אחדים. ע' דבריו בר' ל"ז כ"ז ד"ה וישמעו; ס"ג ט"ו.

נחמה ליבוביץ

(*) וע' רות ב' י"ד ד"ה ויצבט לה קלי: ויושט לה ואין לו דמיון במקרא אלא במקום משנה...

וע' במדבר ו' ג' ד"ה וכל משרתי לשון צביעה במים וכל משקה ובלשון משנה יש הרבה...

(**) בן ציון יהודה בערקאווייל: עומה אור (על דברי המתרגם אונקלוס חגר) ווילנא תר"ג. והוא בעל הפירוש לתרגום אונקלוס "לחם ושמלה" ווילנא תר"י.